

Postmoderna teorija etnografije

Prolegomena za istoriju postmoderne antropologije

Apstrakt U kontekstu strateškog evaluativnog preispitivanja teorijsko-metodoloških dometa antropologije dvadesetog veka, ova monografska studija ima za cilj da za potrebe dalje debate formalizuje one aspekte postmoderne antropologije sa trajnom meta-metodološkom relevancijom. S tim ciljem, autor opštu debatu o statusu i relevanciji postmoderne u istoriji antropologije, revitalizovanu oko Milenijuma, redukuje na debatu o dometima postmoderne teorije etnografije, analizirajući osnovne kontekste njenog nastanka i implikacije po savremena istraživanja i debate u disciplini i na interdisciplinarnoj sceni.

Ključne reči istorija antropologije, postmoderna antropologija, teorija etnografije, američka antropologija, metodologija, politika znanja, posle postmodernizma

Osnovni tematski okvir istraživanja¹ predstavlja potreba za reinterpretacijom nasleđa "krize", uglavnom američke, kulturne antropologije poslednje četvrtine XX veka, na koju je najfrekventnije referirano kao na postmodernu antropologiju, ili kao na delimično preklapajuće krize etnografske reprezentacije, realizma i autoriteta. Sa više ili manje intenziteta, trajnijim i manje trajnim, prepoznatim ili neprepoznatim posledicama, niz predloga političko-metodoloških promena u antropologiji kasnog dvadesetog veka koje objedinjujem pojmom teorija etnografije značajno su prevazišle probleme u vezi sa postmodernizmom ili etnografskom reprezentacijom, realizmom i autoritetom. Na interdisciplinarnoj sceni percipirane su kao mejnstrim metodološke antropološke imaginacije u poslednjim decenijama XX veka. Proizvođači pri tom procesu popularizacije krizu poverenja u naučni status i društvenu funkciju discipline, one ipak nisu uspele da se nametnu i kao metodološki mejnstrim sa unutar-disciplinarne tačke gledišta, transformišući se u sasvim specifičnu i još uvek neprofilisanu teoriju pisanja političkih subjekata odn. u postkulturnu antropologiju (Milenković 2004; Milenković 2006a).

Reaktualizovana debata o globalnoj "krizi" društvene i interdisciplinarne recepcije antropologije, i njenoj relevantnciji posle "krize reprezentacije" po-

¹ Monografska studija je rezultat rada na projektu MNZŽS "Antropologija u 20. veku : teorijski i metodološki dometi" (ev. br. 147037).

krenute "postmodernom antropologijom", sledstveno promeni koncepcije antropologa kao specifičnog tipa intelektualne osobe,² kako u fluktuirajućim granicama discipline, tako i u društvima u/o kojima istražuju, pišu i objavljuju antropolozi, predstavlja posledicu, konstituent ili korelat složenih društvenih/kulturnih konteksta na koje se najfrekventnije referira kao na postmodernizaciju društva, globalizaciju kulture i komodifikaciju visokog obrazovanja, u kojima antropolozi danas debatuju "kosmopolitiski karakter" discipline.³ Direktni je derivat Writing Culture debate (u daljem tekstu WC).

Debata u vezi sa idejama iznetim tokom 1980-ih u zborniku *Writing Culture* (Clifford and Marcus eds. 1986), knjizi *Anthropology as Cultural Critique* (Marcus and Fischer 1986), i seriji članaka poput "Ethnographies as Texts" (Marcus and Cushman 1982) ili "On Ethnographic Surrealism" (Clifford 1981), pokrenuta je sredinom 1980-ih kao političko-metodološka kriza poverenja u jedno od osnovnih sredstava proizvodnje znanja u antropologiji, u etnografiju. Debata je na interdisciplinarnoj sceni u godinama koje su sledile percipirana kao: a) "postmoderna antropologija" ali i b) "savremena antropologija". Činjenica da su iz nje derivirane rasprave manjeg obima u vezi sa postmodernizacijom discipline često prepoznavane i kao ekstremne, ekscentrične, anti-naučne, literarne, ili da su (pogrešno) tumačene kao marginalna pojava u disciplini, samo dodatno komplikuje problem relevancije ovog masovnog trenda preorijentacije i transformacije antropološkog metodološkog diskursa u kontekstu kontinuirane debate o naučnom metodu i iz nje izvedene debate o metodu u društvenim naukama, koja u specifično antropološkoj metodologiji nikada nije prekidana. Ovde o WC teoriji etnografije (u daljem tekstu WCTE) raspravljam kao o, ne očigledno mada izvesno, direktnom derivatu nikada prekinute debate o naučnom statusu antropologije, žargonski prilagođenom interdisciplinarnoj postmodernoj "teoriji", koji proizvodi/ostavlja trajne političke posledice nezavisno od činjenice da je "završen".

² Grimshaw and Hart 1994; Kuper 1994; Moore ed. 1999; Barnard 2000; Rapport and Overing 2000; Pina-Cabral 2001; Bošković 2002; Geertz 2002; Hannerz 2002; Marcus 2002; Ortner 2002; Kahn 2003... Broj antropoloških tekstova koji, u obnovljenom "kosmopolitskom" ili "komparativnom" žanru, konstatuju da je postmoderna antropologija "prošla", da se "završila" a da možda nije ni proizvela "krizu", raste s tendencijom da dostigne lekturu za posebnu monografiju.

³ Ovaj najnoviji derivat debate u vezi sa (i)relevancijom postmodernizacije antropologije i njene metodologije vidim kao (ne nužno citatno) izvođenje iz Rabinovljeve preporuke da se okrenemo slici intelektualca kao "kritičkog kosmopolite" (Rabinow 1986: 258). Zanimljivo je da je ta preporuka imala eksplicitni uticaj i poslužila kao uzor jedinoj savremenoj sociološkoj teoriji koja pretenduje na opštost – teoriji refleksivne modernizacije, koja je poslužila kao izvor za definisanje "samokritičnog kosmopolitanizma" kao temelja daljih socijalno-teorijskih refleksivnih uvida o bilo čemu (Beck 2002: 18).

Kritike antropologije i iz same discipline i izvan nje, glavna su odlika našeg intelektualnog života od kasnih 1960-ih. Teorijske i empirijske osnove kulturne i socijalne antropologije pod stalnim su napadom od strane marksističke i kritike Nove levice u 1960-im, do skorijih kritika koje dolaze iz poststrukturalizma, postmodernizma, teorije književnosti, postkolonijalnih i studija kulture. Rezultat svega toga jeste da je nekoliko akademskih generacija obrazovano čitanjem napada na disciplinu, a mnogo manje čitanjem stvarnih teorijskih radova i etnografija ranijih antropologa. (Lewis 1998: 716)

...nema sumnje da se studenti koji danas počinju studije antropologije suočavaju sa do sada neviđenim problemima definisanja profesije. Svako od njih ponaosob mora doslovno ponovo da izmisli profesiju ne bi li postao antropolog – ako ne da je ponovo izgradi, a ono svakako da je tokom tog procesa ponovo oživi. (Stocking 1992: 372)

Osnovni cilj mi je da predupredim dalju proizvodnju krize društvene i interdisciplinarne recepcije antropologije, metodološko-političkim konvencijama, koordinativnim redeskripcijama i kritikom genealogije postmoderne teorije etnografije. "Potreba" kojom tekst počinje, usmerena je ka razmišljanju kako da naknadno ne proizvedemo nedostatak. Motivisan sam širenjem okvira primene antropologije, posebno njene evropske etnološke varijante, kao kulturnog agensa u procesima transformacije visokog školstva, javne sfere i političkog sistema koji su u toku u širem evropskom kontekstu (objedinjeni "Evrpom znanja"), pa i u Srbiji.

Iako sam skloniji viziji antropologije kao polja imaginativne i socijalne igre izvan ograničenja javnog angažmana, kao hrpe fluksusa proizvođača otvorenih dela, nešto nalik na umetnički eksperiment legitimisan institucijom, i dalje verujem da antropologija treba da ima naučnu, kulturnu, političku i obrazovnu misiju. u tom kontekstu, pisanje posle postmodernizma nužno inkorporira modernističke ideale prosvetiteljstva. Već neko vreme verujem da u marketizovanoj, komodifikovanoj i kulturnim ratovima posvećenoj akademiji, u kojoj nam cilj postaje pružanje usluga i rešenja pre nego postavljanje pitanja i otkrivanje problema, antropologija, posebno u svojim etnološkim evropskim varijantama koje pokazuju značajne sličnosti sa američkom antropologijom kao kulturnom kritikom, može da (p)ostane javno dobro i "nacionalna nauka", uz redefinisanje "nacije" i "nauke", i da je u skladu sa tim regulativnim idealom treba ubuduće proizvoditi. Zbog toga značajan deo rasprave posvećujem tezi po kojoj postmodernu krizu discipline možemo i treba da upotrebljavamo pri pragmatičnoj odbrani "naučnog statusa" antropologije u društvima naviknutim na nauku. Održavanje naučnog statusa antropologije kao kulturne kritike i tipa političke odn. socijalne teorije koji može da pomogne naciji, toj budžetsko-interpretativnoj zajednici, da živi bolje, uz intervenciju u sliku nauke kakva nam je za takvu zajednicu potrebna, vidim kao osnovni regulativni ideal svih mojih istraživanja.

Osnovni, u disciplini i van nje najpopularniji naziv za teorijsko-metodološku problematizaciju etnografije u antropologiji poslednje četvrtine dvadesetog

veka jeste "postmoderna antropologija". Interesuje me kako bismo mogli da je razumemo danas, kada u udžbenicima, rečnicima i enciklopedijama uz, na primer, funkcionalnu, strukturalnu ili interpretativnu antropologiju, zauzima mesto među "prošlim", "završenim" i drugim "bivšim" paradigmatama, kao "poglavlje" ili "epizoda" u nekakvoj celokupnoj istoriji antropoloških ideja.

Postmodernizam je, barem u delu akademije, danas stekao status "normalne nauke" – već sredinom 1990-ih nije više nosio uzbuđenje skandala i prevazilaženja granica, ponegde postajući i sam ortodoksan (Callinicos 1995: 734). U širem kontekstu kvalitativnih istraživanja, postmoderna antropologija pripada onim metodološkim modelima koji dozvoljavaju metodske brikoliranje: "Kvalitativno istraživanje koristi semiotiku, analizu narativa i diskursa, arhivsku ali i fonemsku analizu, grafikone, statistiku, psihoanalizu, etnometodologiju, fenomenologiju, hermeneutiku, feminizam, dekonstrukciju... ne povlašćujući ni jedan postupak niti metod u odnosu na ostale... kvalitativno istraživanje kombinuje postmoderno objašnjenje sa pozitivističkim pristupom ljudskom iskustvu, a može biti humanističko i kritičko istovremeno. Ono podrazumeva Gercove "zamagljene granice žanrova", antropološku krizu reprezentacije, legitimacije i prakse" (Denzin and Lincoln 2000: 6-7).

Rezultati istraživanja udžbeničkih, rečničkih, enciklopedijskih, preglednih i srodnih statusa postmoderne antropologije pokazuju njenu zapanjujuće popularnu redukciju na trend, fazu, epizodu i odgovor na "krizu u disciplini". Ova redukciona standardna interpretacija omogućila je tokom poslednje dve decenije govor postmoderne antropologije o istoriji i metodologiji uokviren debatama o identitetu istraživača, legitimaciji istraživanja, autoritetu antropologije kao nauke i drugim tipično postmodernim temama šire socijalne, političke, kulturne i književne teorije, kako su naturalizovane u antropologiju. Osim toga, standardna interpretacija – iako pogodna za interdisciplinarnu proliferaciju – onemogućila je prepoznavanje formalnog karaktera ovog metodološkog projekta, što je ostavilo trajne posledice po mogućnost predavanja i primene ideja iznetih bilo u zasnivačkim tekstovima. (reference) bilo u njihovim kasnijim rekontekstualizacijama (reference). Tako je postmoderna antropologija započela sopstveni život, bez primera i bez forme, bez pravila ili recepta koji može biti "primenjen" kao "metod". Ovo je i osnovni razlog zašto je raznovrsan skup etičkih, političkih, obrazovnih i epistemoloških implikacija trenda sa početaka, uglavnom redukovan na debatu o etnografiji.

Postmoderna antropologija, i iz nje izvedena teorija etnografije, tako danas uživaju status trenda prema kojem i metodološki najliberalniji autori imaju ambivalentan stav. Barnard (Barnard 2000: 169) Writing Culture posmatra kao "vodeći postmoderna antropološki tekst" dok je Behar, jedna od urednica analogne feminističke kolekcije Women Writing Culture, posmatra kao "postmodernističku ili tekstualističku kritiku" mada i kao "ključnu prethodnicu (njenom) feminističkom projektu (u antropologiji)" (Behar and Gordon

eds. 1995: 4). I urednici zbirke koja je trebalo da nastavi, razvije ili naknadno legitimiše WC – After Writing Culture, na WC referiraju kao na "prelomni momenat u antropološkoj misli" (James et al. eds. 1997: 1). Jedan od retkih eksplicitno etnografskih udžbenika Handbook of Ethnography u uredničkom uvodu (Denzin and Lincoln 2000: 3) sadrži eksplicitni istorijski opis po kojem su kvalitativna istraživanja posle WC prošla kroz interpretativni ili lingvistički obrt izazvan lavinom nepoverenja u pouzdanost etnografija. Denzin i Lincoln WC posmatraju kao "verovatno najuticajnije etnografsku knjigu druge polovine XX veka" (o.c.: 2), dok najzanimljiviji udžbenik objavljen oko Milenijuma (Raport and Overing 2000: 19) ukazuje da se može smatrati da je definitivno postojala "The Writing Culture Debate" u istoriji antropoloških ideja, u smislu u kojem je postojala "era pre Writing Culture" (o.c.: 26), pa kolekcija i ovde dobija status ključnog, prelomnog teksta.

Uprkos konstantnim upozoravanjima iz Britanije (npr. Spencer 1989), Francuske (npr. Godelier 2000) ili sa feminističkih (npr. Mascia-Lees et al. 1989), nativnih (Kanaaneh 1997) i drugih epistemički "povlašćenih" pozicija, da je noseća metafora kulture kao teksta, koja je trebalo WC da posluži kao zamajac kritike etnografskog pisanja zapravo tipično američka i izvedena iz interpretativne antropologije Gercovog tipa, a osim toga i neoriginalna i već obrazložena makar u feminističkoj antropologiji (pa stoga neprimerena revolucionarnom duhu zbornika, globalno neprimenljiva, a mnogim disciplinama i irelevantna), i autori pregleda, udžbenika i enciklopedijskih odrednica izvan SAD počeli su relativno uniformno da referiraju na WC kao na preokret u disciplini i kao na nekakvu "postmodernu antropologiju", sve do aktuelne debate oko Milenijuma u vezi sa time da li je u antropologiji ikada postojala "postmoderna kriza", i kakva?

Ali problematizacija etnografije putem teorije etnografije, poput svoje reprezentacije, svog realizma i svog autoriteta (i njima pripadajućim krizama), kao i sopstvene verzije refleksivnosti (Milenković 2006c), ima i svoju postmodernu, koja je u disciplinarnom kontekstu sama bila kriza. Ta postmoderna često nije postmoderna kakvu studenti antropologije mogu da sretnu u literaturi iz drugih disciplina ili iz interdisciplinarne "teorije", što može biti uzrok zbruci i nelagodnosti.

Postmodernizam u antropologiji označava divergentan niz, nekad naivno nekad strateški izmešanih inkompatibilnih pojmova, autora, pristupa, tekstova, modela, praksi primena i javnih nastupa. Ova pikanterija za istoriju discipline i njene metodologije od opštijeg je karaktera, i prepoznata je na interdisciplinarnoj sceni još tokom zahuktavanja sporova na liniji moderna/postmoderna. Više puta je konstatovano da "postmodernizama ima koliko i postmodernista" (Featherstone 1988: 207; Rosenau 1992: 15). Dok su dosadašnje dijagnoze krize rezultovale pseudo-konsenzusom da u dežurne krivice koje kritikuju postmoderni tekstovi spadaju realizam, pozitivizam, kolonijali-

zam, imperijalizam, etnocentrizam, seksizam i druge dimenzije opisa/objašnjenja u antropologiji, nema dovoljno razloga, osim eksternih, da postmoderne antropologe tretiramo kao celinu, koja u nekom smislu postoji posle strukturalizma i modernizma. U tom smislu se i antropološki postmodernizam opire klasifikacijama.

Termin "postmodernizam" pojavljuje se u ogromnom kontekstualnom rasponu, od akademskih eseja do reklama za odeću u Njujork Tajmzu. Njegovo značenje je toliko kontekstualno varijabilno da, prema Deridi, izgleda da funkcioniše kao levi-strosovski "plutajući označavajući": ne toliko da ponese neku vrednost koliko da otvori prostor za ono što nadilazi mogućnost izražavanja. Ova širina pojma svedoči o obimu kulturne promene koji pokušava da obuhvati. (Ermarth 1998: NO44)

Mnogi autori dolazili su u iskušenje da brkanje pojmova postmodernizam, poststrukturalizam i post-industrijsko društvo izbegnu jednostavnim tretmanom istih kao sinonima. I dok je rasprava o post-industrijskom društvu zapravo umnogome zaobišla antropologiju, rasprava o tome šta je bila poststrukturalna a šta postmoderna antropologija implicitan je i u najnovijim udžbenicima, uvodima i enciklopedijama. Svojevremeno je uočeno da se u sociologiji, antropologiji i srodnim disciplinama "poststrukturalizam klasifikuje u postmodernizam" (Dawson, L. L. and R. C. Prus 1993: 147), što ima značajne implikacije pri interdisciplinarnom transferu. Rozeno je, ipak izvela značajnu razliku, posmatrajući poststrukturalizam kao reformu epistemologije i metodologije, a postmodernizam kao kulturnu kritiku i socijalnu reformu koja je u nekakvom odnosu prema pomenutoj poststrukturalnoj reformi: "razlika je pre u naglasku nego supstancijalna – post-modernisti su pre orijentisani ka kulturnoj kritici dok post-strukturalisti naglašavaju metodološka i epistemološka pitanja, dekonstrukciju, jezik, diskurs, značenja... dok post-modernisti pažnju usmeravaju na šire mreže (Rosenau 1992: 1-3). Hastrup je sredinom 1970-ih (Hastrup 1976: 123) ponudio značajan kritički pregled, skiciravši poststrukturalizam u antropologiji kao istraživanje i teoriju posle Levi-Strosa, dakle ne nužno i nasuprot strukturalizmu, već kao nastavak i delimično prihvatanje strukturalističkog nasleđa.

Pokušaji generičkih pregleda postmoderne scene u društvenim naukama očuvali su retencijom osnovne nedostatke pisanja istorija naučnih disciplina zbog kojih je postmodernizam, između ostalog, svojevremeno i iniciran. Tako Rozeno (Rosenau 1992: 17) uvodi čitaoce u kratki pregled postmodernizma pričom po kojoj ga odlikuju "sopstvene specifične epistemološke pretpostavke, metodološke preference i supstancijalni fokusi", kao da je reč o totalitetu, o modelu, o znanju izvan konteksta proizvodnji i upotreba, čitajući ga kao da je u pitanju još jedna moderna epistemologija. Sejdmen (Seidman and Wagner 1992: 231) pod postmodernizmom podrazumeva "opis širokih promena naših senzibiliteta, normi i vrednosti, epistemologije i politike". Kao da je reč o

modernističkom pokretu, sa manifestom, paradigmatiskim primerima koje treba slediti, postojanom epistemologijom i metodologijom, konceptom nauke, istraživanja i predavanja, kao i receptima za upotrebu i primenu u van-akademskim kontekstima. Kao da je nekakav "postmodernizam" normiran i formalizovan, pa ga smo treba koristiti, poput tradicionalnih metoda. Kelner (Kellner 1988: 241) je s pravom insistirao na tome da ne postoji jedinstvena niti ujedinjena postmoderna teorija ili metodologija, i da, kao što se postmodernizam kao fenomen odnosi na široki spektar promena u društvu, ista sudbina ga prati u samoj teoriji o društvu. Ova zbrka predstavlja izvor stalnih frustracija studenata, predavača i autora koji bi da pokušaju da shvate celinu istorije discipline (ali i omiljena laka meta kritičara).

Smart je, u širokom pregledu debata na liniji modernizam/postmodernizam, svojevremeno (Smart 1990: 16) konstatovao potpunu nejasnost i široko nerazumevanja značenja osnovnih pojmova u opticaju u ovim debatama. Modernizam kao žanr treba razlikovati do modernosti kao društvene formacije – ova razlika može da nam pomogne da razumemo antropološku postmodernu (Knauff 1994: 119). Modernizam, osim toga, možemo posmatrati i kao odklon od modernosti (Lash 1987: 355), kao pokušaj da se društveni uslovi proizvodnje nauke, umetnosti ili bilo čega na neki način prevaziđu. Modernizam kao rezultat društvene diferencijacije i specijalizacije u modernosti, jeste široko prihvaćena definicija, i uglavnom se dovodi u vezu sa kapitalističkom modernizacijom na Zapadu, posle XIX veka. Oni autori koji pokušavaju da naprave dublju distinkciju između društva i kulture, modernost posmatraju kao društveni, a modernizam kao kulturni fenomen. Za njih, modernizam je "jedan od projekata modernosti" (Habermas 1981: 7).

Modernost u sociološkoj imaginaciji odlikuju slom feudalnih i religijskih poredaka u evropskim društvima, proces racionalizacije, socio-ekonomske diferencijacije, urbanizacije i industrijalizacije. U ovom kontekstu, dominantan teorijski projekat je onaj koji obično nazivamo prosvetiteljstvom – elaboracija principa navodno univerzalne racionalnosti. U formi pozitivističke društvene nauke, moderni racionalizam predstavljao je društveni život i život pojedinca kao rukovođene objektivnim zakonima analognim onima za koje se zamišlja da postoje u prirodnom svetu. (Coombe 1991: 189)

Postmodernizam se obično negativno definiše, kao kritika određenog skupa modernističkih vrednosti, fenomena i praksi (Rosenau 1992: 5-6): industrijalizacije, urbanizacije, napredne tehnologije, nacionalne države, ubrzanja života, karijere, kancelarije, individualne odgovornosti, birokratije, liberalne demokratije, tolerancije, humanizma, egalitarizma, eksperimenta, kriterijuma evaluacije, neutralnih procedura, depersonalizovanih pravila ili racionalnosti.

Modernost i modernizam se često dovode u vezu sa širenjem projekta prosvetiteljstva, pa se posmatraju i kao "posle prosvetćenosti" – period i preokret posle ekonomske i epistemološke transformacije koju ne treba redukovati is-

ključivo na kapitalizam, već i na pojavu "objektivne nauke, univerzalnog prava i morala, i autonomne umetnosti" (Habermas, l.c.). Jedan od retkih interdisciplinarnih metodoloških priručnika u antropologiji (Pelto and Pelto 1978: 22) definiše nauku kao "strukturu i proces otkrića i opravdanja sistematičnog i pouzdanog saznanja o relativno trajnim aspektima kosmosa, sprovedenog empirijskim posmatranjem, uz razvoj koncepata i propozicija za njihovo međusobno povezivanje i objašnjenje". Držim da za većinu zbrke nastale u vezi sa "anti-naučnim" karakterom "postmoderne antropologije" treba kriviti upravo popularne predstave o nauci, koje su retki metodološki priručnici u antropologiji, poput ovog, zdušno potkrepljivali.

Gidens je (Giddens 1987: 55) ponudio razrešenje semantičke zbrke u vezi sa modernošću, modernizmom, kapitalizmom, prosvetiteljstvom i drugim elementima ovog diskusionog paketa, predloživši sintagmu ortodoksnog konsenzus. Njega čine: a) dominacija teorijskog uticaja pozitivističke filozofije, kao logičkog okvira koji je trebalo da važi i za prirodne i za humanističke nauke; b) metodološki primat funkcionalizma i c) sadržajna usmerenost socijalnih istraživanja na fenomene u vezi sa kapitalističkom industrijalizacijom. Jasno je da, makar u trećem segmentu, ni ova definicija ne zadovoljava potragu za specifičnim i stalno perpetuiranim pitanjem "šta je antropološka modernost?" Da li su autori koje kritikuju postmoderni antropolozi svi redom bili logički pozitivisti, funkcionalisti i istraživači kulturnih aspekata kapitalističke industrijalizacije?

Postmoderna antropologija, u onom svom nosećem trendu koji epitomizuje Writing Culture stil bavljenja disciplinom, nije se samoironično preopisala u ukupnoj istoriji antropologije. WCTE ne piše nekakvu istoriju celine antropologije, kalibriranu sopstvenim potrebama, već počinje referencama – na orijentalizam, ponovljene studije i politiku znanja, rehabilitujući interpretativnu etnografiju u njenim kasnijim razvojima (kao reflektivnu, dijalošku, kritičku, eksperimentalnu i multi-terensku etnografiju) i oživljavajući kritički potencijal antropologije i u njenom nosećem relativističkom okviru ("povratak Boasu") i referencama na levičarsku kritičku antropologiju 1960-ih i 1970-ih. Ona je započela kao "kritika", i preciznije, kao diskurs tri "krize". S tim na umu, i moje analize operišu u kontekstu koji je krajem XX veka postmodernizam s revolucionarnim entuzijazmom tretirao kao "najznačajniji uticaj u savremenoj antropologiji... kao pokušaj da se preformulišu profesionalni zadaci antropologa" (Nencel and Pels 1991: 2) putem kritike "etno-logike Zapada" (Lemaire 1991: 37).

U nedostatku jasne analize sopstvene istorije, a budući da su istoriju antropološkog postmodernizma uglavnom nastojali da fiksiraju njegovi teorijsko-metodološki oponenti, i teorijski i metodološki status postmoderne antropologije i različitih anti-postmodernih odgovora predstavlja polje akademskog sukoba i dve decenije pošto su započele polemike o tome "da li je postmoderni-

zam u antropologiji ikada postojao?". O tom pitanju ne postoji disciplinarni konsenzus, prvenstveno zbog činjenice da postmoderni teoretičari etnografije i društvenog statusa antropologije, kao i njihovi kritičari, koriste kratke i polemičke forme, zbog malog broja etnografskih monografija čiji autori pristaju da na njih bude referirano kao na "postmoderne", zbog globalnog nedostatka studija koje bi obuhvatile period geneze i inter-disciplinarne proliferacije koncepcija generičkih označenih kao "postmoderna antropologija," i zbog nesklonosti teoretičara etnografije informisanih postmodernizmom da objavljuju algoritamska metodska uputstva i primere jasno primenljive izvan konteksta u/o kojem su napisani. U vezi sa ovim pitanjem od posebnog je značajna činjenica da postmoderna antropologija nikada nije formalizovana kao metodološki model, osim od strane kritičara, koji su je po pravilu strateški esencijalizovali na formu skeptičkog relativizma (d'Andrade 2000; Gellner 2000/1992; Spiro 1986).

Ne uvek nezavisno od efekta milenijumske apokaliptičke rehabilitacije sudbinskih pitanja, veliki broj inače različito teorijski, metodološki, institucionalno i kontinentalno pozicioniranih autora, oko Milenijuma je započeo debatu čiji je cilj da ispita da li je u antropologiji ikada postojala kriza, da li se ta kriza može smatrati postmodernom, koliko joj je trajna relevancija, da li je antropologija (ponovo) uporedna i kosmopolitiska disciplina, i sl. (Kuper 1994; 1999; Moore 1996; Barnard 2000; Rapport and Overing 2000; Bošković 2002; Geertz 2002; Hannerz 2002; Marcus 2002; Kahn 2003; Milenković 2003; Hastrup 2005; Kovačević 2006). Bilo o formi polemičkih ogleda, bilo na udžbeničkom i enciklopedijskom nivou, bilo "u prolazu" i uporedo analizi neke naizgled sasvim nezavisne teme, autori zainteresiovani za status i relevanciju postmoderne antropologije u celini disciplinirane istorije mahom konstatuju njen kraj, zaokruženost, istorijsku distancu koju prema njoj možemo da imamo i pouke koje iz nje možemo da artikulišemo i nasledimo za savremena istraživanja, nastavu i javnu ulogu discipline.

Genealogiju WCTE odlikuje "izmeštanje" opšte antropološke metodologije u rasprave o etnografiji – redukcija opšte antropološke metodologije na teoriju etnografije, pa čak i redukcija antropologije na etnografiju. Ovo je proces za koji obično "okrivljuju" Gerca,⁴ mada je zapravo mnogo širi, i deo je interdi-

⁴ Redukcija antropologije na etnografiju verovatno je najslabija redukcija u istoriji antropološke metodologije, zato što zahteva istovremeno odricanje od normativnog karaktera bilo koje tradicionalne metodološke koncepcije. Ona prvo zahteva da antropologiju tretiramo kao proučavanje kulture. Potom, da kulturu tretiramo kao tekst. Konačno, ona od nas zahteva i da antropologiju definišemo još i isključivo njenim etnografskim metodom. Brojne su kritike ovog stila argumentacije u antropološkoj metodologiji. Od ranih kritika Gercove redukcije (Kultura kao tekst u delu Kliforda Gerca, Schneider 1987) i njoj primerene beskonačne regresije hermeneutičkog kruga (Scholte 1986), do potpunog odbacivanja ideje da se antropologija uop-

ciplinarne debate realista i konstruktivista, koju u eksplicitnoj formi u okvirima antropologije postoji decenijama, od etnonauke do antropologije nauke.⁵ Pod izmeštanjem podrazumevam trend teoretisanja o teorijskoj produkciji, metodskoj praksi, metodološkoj autorefleksiji i javnom angažmanu discipline, koji je u pomenutom periodu pretendovao da objedini, supstituiše, dekonstruiše, demistifikuje ili eliminiše totalitet teoretisanja o čoveku, rasi, kulturi, naciji, ljudskoj prirodi, racionalnosti, društvu, srodstvu, moći, religiji, seksualnosti i drugim tradicionalno antropološki relevantnim temama. Kao novi totalitet oslobođen potrage za predmetom nauke, oslobođen neke konkretne teorije i nekog konkretnog metoda. Kao nova meta-naracija.⁶

U ovom procesu izmeštanja korišćene su kritičke strategije zamena starih tema novim (identitet, globalizacija, postkultura, multikulturalizam, nauka, transnacionalizam i dr.), ali i strategije preispitivanja starih objekata analize novim konceptima (reprezentacija, autoritet, politika znanja, refleksivnost, eksperiment i dr.). Proces je rezultovao objedinjavanjem tema tradicionalno rezervisanih za sociologiju i istoriju nauke i tema tradicionalnih rezervisanih za filozofiju nauke. Društveni i kulturni konteksti naučne produkcije, odnos identiteta i znanja, relativnost naučne racionalnosti, formiranje koncepata i teorija, jezik nauke, logičko-epistemološka analiza... brikolirani su u antropologiju antropologije.

šte može definisati isključivim referiranjem bilo na kulturu, bilo na etnografiju (Hastrup 2005).

⁵ Etnonauka kao trend započinje upravo preispitivanjem klasifikatornih mentalnih konstrukcija antropologa i proučavanih, pitajući se koja je realna, u kom kontekstu se semantičke (nominalne) strukture korišćene u istraživanju preklapaju sa onim proučavanih, da li je etnografsko istraživanje nametanje antropologovih preterenskih koncepcija stvarnosti proučavanih itd. Obimna literatura na ovu temu zapravo je bila i zlatno doba pokušaja da se u antropologiji metodološka pitanja tretiraju u konkretnom kontekstu (što je disciplinarni ideal) ali bez stroge norme, karakteristične za neempirijske discipline. Projekat je, uprkos povremenim uskrsnućima, iznenada otišao u istoriju discipline početkom 1980-ih. Bio je dobra prilika da se disciplina uključi u interdisciplinarnu socijalizaciju epistemologije, mada je WCTE personalizacija preovladala tokom 1980-ih.

⁶ Postmoderni karakter WCTE očigledan je u ovom procesu "izmeštanja ontologije u epistemologiju" (McHale 1996: 10; delimično u prevodu MekHejl 1989a i 1989b), karakterističnom za širu postmodernu interdisciplinarnu scenu, na kojoj ontološki interes standardne filozofije biva "nadomešten" epistemološkim implikacijama postmoderne fikcije. U drugom tekstu (Milenković 2006a) o teoriji etnografije raspravljam kao o teoriji kulture – "povratku epistemologije u ontologiju", procesu u kojem antropološka metodologija napušta problemsko-aplikativni pogled na metod i pokušava da modifikuje disciplinu kao "pisanje političkih subjekata", dakle kao o već/uvek konstitutivnom elementu političke filozofije.

Ovaj trend značajno je obnovio personalizaciju antropološke metodologije⁷ i izvršio i inter-teorijsku redukciju, i redukciju među nivoima ili tipovima naučne prakse.⁸ Čini ga niz manjih i često ne očigledno povezanih polemika ili drugačije strukturisanih rasprava o načinima kojima etnografija kao autorizovano ili ko-autorizovano delo, proces, drama, diskurs, praksa, tekst, ili idiosinkrazija antropološkog disciplinarnog, akademskog ili istraživačkog folkloru implicira, skriva, oslikava, imputira, zastupa ili na drugi način konstruiše proučavanu stvarnost za potrebe antropološke produkcije/recepcije. Sve ove manje polemike, iako su obeležene subdisciplinarnim i tematskim specifičnostima, zajedno posmatram kao teoriju etnografije. Pod (najčešće pripisanom) maskom "postmoderne antropologije" bilo im je potrebno svega desetak godina da budu uvrštena u provizornu "normalnu nauku" - istorije, udžbenike, rečnike i enciklopedije u antropologiji (Barfield ed. 1997; Barnard 2000; Rapport and Overing 2000), a posebno izvan formalnih granica discipline (Smelser and Baltes eds. 2001; Calhoun ed. 2002; Rudolph 2003; Cashmore 2004; Hall 2005).

Standardna interpretacija WCTE po pravilu je suprotstavljena tradicionalnoj koncepciji etnografije kao procesa terenskog istraživanja, opisa, objektivne interpretacije, skupa činjenica ili evidencije o društvenoj, kulturnoj ili bilo kakvoj "stvarnosti". Ona je legitimacijski problematična zbog činjenice da se, u standardnoj interpretaciji do koje drže kritičari WCTE, smatra da čitav trend dovodi u pitanje naučni autoritet discipline. Zatim, predstavlja problem i na nivou primene antropologije u vidu kulturne kritike, socijalnog komentara ili sličnim perspektivama koje nastoje da se nametnu društvu kao legitimnije, istinitije, moralnije ili na drugi način povlašćene opcije, dok istovremeno bivaju percipirane ili se samo-percipiraju kao anti-naučne, anti-epistemološke i sl. strategije koje delegitimišu objektivnost opisa i faktičnost građe. Implikaci-

⁷ Antropološki postmodernizam ne treba dovoditi nužno u vezu sa "kulturnim", "lingvističkim" i drugim "paradigmatiskim" zaokretima na široj društvenoj/humanističkoj naučnoj sceni, kako je to obično slučaj u preglednim, udžbeničkim i sličnim enciklopedijskim poduhvatima (Rosenau 1992; Seidman ed. 1997), pošto ovaj trend odlikuje specifični proces personalizacije, koji teoriju etnografije programski imunizuje na primenu modela paralelno razvijenih u socijalnoj epistemologiji.

⁸ "Gercova redukcija" deo je šireg procesa redukcija ukupne sazajne aktivnosti na etnografiju, koji je vremenom stvorio kontekst u kojem je kritičari mogu podrugljivo da konstatuju "sva nauka je etnonauka" (Spiro 1986: 260; Spencer 1989: 150). I dalje je nejasno da li su autori-zasnivači WCTE, osim Tajlera koji je eksplicitno prihvatio i nikada se nije odrekao radikalnog konstruktivizma etnonauke (Tyler 1986 samo prilagođava stavove iz Tyler ed. 1969 postmodernizaciji akademskog diskursa), zaista tvrdili nepostojanje kognitivnog jaza između nauke i ne-nauke, za šta ih optužuju brojni kritičari (npr. Gellner 1992; Spiro 1996). "Sva nauka kao etnonauka" je ključna interdisciplinarna implikacija teorije etnografije, čak i nezavisna od tipa "pisanje kulture/kultura pisanja".

je ove makro-promene koncepcije etnografije iz "prikupljanja podataka" ka "kreiranju podataka" ostale su uglavnom neistražene. Osim toga, samo u sasvim specifičnoj istoriji američke antropologije promena ovog tipa mogla je da bude percipirana kao "preokret" i samo je usled tradicionalne epistemološke naivnosti i mogla da bude percipirana kao "originalna". Ipak, držim da je korisno da naivnost posmatramo afirmativno, kao heuristiku postmoderne refleksivne nauke.

Za promenu okvira u kojem se krajem XX veka raspravlja o etnografiji-kao-teoriji najzaslužniji su autori označeni ili samo-označeni kao "postmoderni" ili, nešto ranije, kao "poststrukturalni" antropolozi. Na disciplinarnoj i interdisciplinarnoj teorijsko-metodološkoj sceni zastupnici različitih varijanti poststrukturalne i postmoderne teorije etnografije percipirani su kao autori koji na nivou metodološkog aksioma podrazumevaju da je etnografija teorijski, kulturno, ideološki ili politički zavisna iako, u skladu sa "tradicionalnom" koncepcijom etnografskog metoda, služi proizvodnji "evidencije", "nalaza" ili neutralne "etnografske građe." Ipak, nijedan od autora koji su autorizovali WCTE, osim Tajlera – a) ne drži do radikalno relativističkih i aracionalističkih teorija teorije saznanja i b) ne praktikuje etnografije koje ne bi bile građa, evidencija, nalaz, podatak i sl. već, naprotiv, pišu i objavljuju tekstove koji imaju za cilj da isprave opisne, interpretativne, analitičke i druge greške antropologije pisane pre "postmodernog relativizma".

Iako je postmodernizam u antropologiji moguće veoma nategnuto istorijski, regionalno, kontinentalno, institucionalno, generacijski ili konceptualno kontekstualizovati na način na koji je to uobičajeno u npr. istoriji arhitekture ili u teoriji umetnosti (Bošković 1998), ipak je moguće pratiti nestabilne indikatore ili simptome postmodernizacije discipline tokom XX veka, kao i one stabilnije i preciznije posle 1982. Te godine je kriza "etnografskog realizma" – kriza koncepcije etnografije kojoj se suprotstavljaju i pojma na kojem svoju kritiku građe postmoderne teorije etnografije – zvanično "dijagnostikovana" u tekstu Džordža Markusa i Dika Kjužmena "Ethnografije kao tekstovi" objavljenom u *Annual Reviews of Anthropology* (Marcus and Cushman 1982).

Iako je i studentima osnovnih studija etnologije, kulturne ili socijalne antropologije danas "jasno" na koje autore, tekstove, časopise, sekcije naučnih društava i koncepcije antropologije bi trebalo da se odnosi sintagma "postmoderna antropologija", skoro svi autori koji su "odgovorni" za "preokret," "revoluciju," ili samo "promenu" pisanja antropologije u poslednjoj četvrtini XX veka (Džordž Markus, Džejs Kliford, Majkl Fišer, Renato Rozaldo, Vinsent Krapancano i dr., izuzev Stivena Tajlera), odbijaju da budu označeni i u inventaru antropoloških "pravaca" ili "škola" klasifikovani kao "postmoderni antropolozi". Ipak, kod nekih od njih to odbijanje samo je funkcija odbijanja govora o egzistenciji celine discipline zvane "antropologija", dok o "postmodernom" statusu sopstvene produkcije stavovi variraju. To je i osnovni razlog

zašto metodološka redeskripcija spora u vezi sa naučnim statusom antropologije oko Milenijuma zahteva raspravu na temu šta je tu uopšte bilo "postmoderno"?

Navedeni autori danas su jedan od antropoloških mejnstrima (u van-disciplinarnim okvirima, posebno u humanističkim disciplinama, književnoj kritici, studijama kulture i studijama nauke, često predstavljaju i sinonim za "savremenu antropologiju", gde se citiraju i o njihovim idejama raspravlja u smislu u kojem je to nekada bio slučaj sa Margaret Mid, Klodom Levi-Strosom ili Klifordom Gercom) pa, iako su svojevremeno percipirani kao "prevratnici" ili "revolucionari" koji ozbiljno dovode u pitanje dignitet priznate akademske discipline, danas zauzimaju mesto u udžbenicima i konvencionalnim istorijama antropoloških teorija, u smislu da prema trendu kojem su pripadali postoji istorijska distanca. Profesori su, sa funkcijama u antropološkim društvima, sa uredničkim funkcijama u izdavačkim kućama, sa administrativnim fakultetskim zaduženjima, pa istražuju, žive i pišu u skladu sa savremenim akademskim folklorom.

Autori-zasnivači WCTE su sredinom 1980-ih lansirali teorijski diskurs o etnografiji koji je već u prvim godinama posle objavljivanja ključnih kritičkih dela prerastao osnovne probleme na koje su ukazivali. Njihove ideje i kritike tih ideja studenti, posle diplomci i profesionalci posle 1990-ih koriste kao deo provizorne "normalne nauke" i standardne edukativne i istraživačke antropološke prakse, pre nego kao nešto začudno, marginalno, neobično, ne-standardno, ne-konvencionalno i sl. Zbog toga sintagmu "posle postmodernizma" koristim da ukažem na mogućnosti pisanja antropologije poučene idejama (ili nasuprot njima) koje su u metodološkim sporovima poslednje četvrtine XX veka označavane kao "postmoderne", nezavisno od činjenice da postmoderna antropologija, osim kao koroborativna metafora u a) naučnim i kulturnim ratovima i javnim debatama, i b) interdisciplinarnom transferu, ili kao c) didaktički konstrukt istoričara discipline, nikada nije "postojala". Budući da me ontologija istorijskih, teorijskih i metodoloških modela, pristupa, škola, tradicija, paradigmi i sl. programski ne interesuje, biram da se priključim uobičajenoj masovnoj upotrebi naziva "postmoderna" za WCTE (posebno kada budem odgovarao na pitanje "Zašto je postojala postmoderna antropologija?", u narednoj monografskoj studiji).

Na listi osnovnih implikacija standardne interpretacije WCTE, nalaze se metodološka nelegitimnost, politička nekorektnost i etička neprihvatljivost razdvajanja teorije od evidencije, ni terenske građe od njene interpretacije, posebno pod uticajem različitih interdisciplinarnih afiniteta koje autori koji pišu u ovom trendu koriste da čitaoce uvere u metodološki trivijalnu ali politički i etički problematičnu metodološku činjenicu da opisivanje sveta uvek podrazumeva nekakvu teoriju, kao i da pisanje o drugima podrazumeva "pisanje Drugog" i "pisanje za Nekog". Autori WCTE, a posebno njihovi inter-

disciplinarni afiniteti na multikulturalizovanoj akademskoj sceni SAD, izvodi li su krizu etnografske reprezentacije iz krize političke reprezentacije, i krizu saznanog iz krize političkog autoriteta. Ovo izvođenje je pogrešno, mada ga iz političko-didaktičkih razloga vredi perpetuirati, posebno u kontekstu post-empirističke promene slike nauke, posle promene slike obrazovanja imunizovanih na logičke greške totalitarnom multikulturalnom tolerancijom, u kontekstu politike znanja. WCTE se formira u interdisciplinarnoj klimi u kojoj je objašnjenje politički akt, kultura – heuristika, a svaka interpretacija – legitimna, pa je reč o nesamerljivim kontekstima procene. Njihovi predlozi su političko-metodološki, pa ih je irelevantno danas procenjivati samo u metodološkom kontekstu.

Osim toga, sam "revolucionarni" status kritike pozitivizma i opservacionizma funkcioniše jedino u kontekstu metodološke naivnosti (američke) antropologije uhvaćene u mrežu cirkularne konstitucije istraživanja, nastave i javne sfere. Metodološka imaginacija američkog antropološkog mejnstrima pre WCTE vrlo je "etnografska", u smislu u kojem taj pojam koristimo u učionici pri kritici istorija evropskih etnoloških tradicija, i podrazumeva naivnu distinkciju činjenice/teorija. Rasprava o globalnoj relevanciji WCTE ne treba da izbegava istraživanje veze interdisciplinarizacije i multikulturalizacije američke akademije sa epistemološkom naivnošću dela američke antropologije (veoma sličnom epistemološkoj naivnosti tradicionalne srpske etnologije do 1970-ih), pošto izvođenje krize autoriteta antropologije iz krize etnografije funkcioniše samo u kontekstu naivnog pozitivizma.

Teza o nemogućnosti razdvajanja evidencije od teorije kojom je impregnirana, opterećena, od koje je zavisna i sa kojom se cirkularno konstituiše (naglasak varira u zavisnosti od interdisciplinarnog i političkog afiniteta autora, kao i od nivoa složenosti metodoloških interesovanja), i koja može, treba ili zaista predstavlja nerazdvojivi deo organizacije svakog pa i etnografskog iskustva, iako informisana ranom dvadesetovekovnom kritikom opservacionizma u okvirima filozofije nauke ili kritikom pozitivizma u široj metodologiji društvenih nauka, inkorporirana je u metodološki fond američke antropologije postepeno i prekasno. To je osnovni razlog zbog kojeg autori WCTE kritiku opservacionističke koncepcije iskustva i kritiku pozitivističke koncepcije izgradnje (naučnih) koncepata pripisuju tek poststrukturalnoj i "kritičkoj" interdisciplinarnoj razmeni posle 1960-ih.

WCTE, kao epizoda u istoriji antropološke metodologije, informisana je i informiše raznovrsne interdisciplinarne afinitete. Ona jeste odgovorna za prepoznavanje teorijsko-metodološke neodrživosti opservacionizma, pozitivizma, objektivizma i drugih "aveti modernizma" u zamišljenim granicama antropologije, mada na osnovu uporedne istorijske analize lista čitanja i interdisciplinarnog transfera znamo da je nije autorizovala. Kritika etnografskog realizma, etnografske reprezentacije i naučnog autoriteta antropologa kao autora, i disci-

pline u celini, iako implicitna u antropološkoj metodološkoj literaturi pre WCTE, rezultat je interdisciplinarnih importa. Ovo pitanje zahteva rekontekstualizaciju istorije/upotrebe WCTE ideja kako u širem poststrukturalnom interdisciplinarnom okviru, tako i u istoriji antropološke metodologije.

WCTE, percipiranu kao "postmodernu antropologiju", odlikuju značajna metodološka uklapanja na interdisciplinarnu postmodernu scenu, mada ne i neposredan dijalog sa strukturalnom antropologijom. Taj dijalog isposredovan je specifičnošću importa strukturalizma u SAD u "paketu" sa poststrukturalizmom. "Postmoderna antropologija" nije post-strukturalna antropologija. U standardnoj interpretaciji autora-zasnivača WCTE, ona direktno ne inkorporira niti preispituje antropološki strukturalizam. Ipak, WCTE jeste proizvod/generator poststrukturalne transformacije šire zajednice društvenih nauka i humanističkih disciplina, kao opšti okvir ili nova meta-naracija u kojem je ona uopšte i mogla da se odigra. Posebno zbog svojih pretenzija da se ne ograniči na uobičajenu epistemološku regulaciju i metodičku preskripciju istraživanja i pisanja, već i da istraži pretpostavke na kojima je ona u antropološkoj tradiciji zasnovana, uključujući složen i nedovoljno istražen interdisciplinarni transfer debata između ontoloških i epistemičkih realista i ne-realista, socijalnih ili psiholoških esencijalista i konstruktivista, kao i etičkih univerzalista i relativista, u mejnstrim antropološke metodologije.

U interdisciplinarnoj recepciji/proliferaciji postoje značajna, originalna i neistražena semantička i pragmatička rešenja – ovde najrelevantniji primeri su i najfrekvencije paralelne upotrebe koncepcija "eksperimenta", "teorije", "reprezentacije" ili "realizma" uvezenih iz filozofskih s jedne, i umetničkih i književno-teorijskih diskursa, sa druge strane. Uz to, postoje i neiskorišćeni interdisciplinarni afiniteti koji uključivanjem u standardnu interpretaciju mogu da nam pomognu da očuvamo WCTE, ako je konačno rasteretimo ograničavajućih optužbi karakterističnih za tipične kritike postmodernizma. U ključne neiskorišćene afinitete ubrajam a) primenjenu logiku cirkularnog konstituisanja sredstava i ciljeva ("povratak Djujiju") i b) konstruktivističku interpretaciju radikalne refleksivnosti edinburškog strogog programa u sociologiji saznanja (teorije o cirkularnom konstituisanju teorija i opisa), koja će relativizam reinterpretirati ne kao generator nesamerljivosti, nego kao sredstvo njenog prevladavanja.

WCTE je generisana kao "tipično američki" fenomen, specifična mešavina (nepriзнate) neo-realističke kritike pozitivizma tradicionalne američke antropologije i američkih, često posrednih (preko neo-pragmatičke filozofije i književne teorije) recepcija evropskog poststrukturalizma, pa predstavlja deo kasne dvadesetovekovne američke kulturne produkcije. Ipak, namera mi je da je ne tumačim isključivo u kontekstu Amerikane, i da proučim njene implikacije nezavisno od nacionalnog (SAD) ili teorijskog (postmodernizam) konteksta. Deo je šire kritičke interdisciplinarnе scene ("teorija") koja se od 1960-ih

formira, širi, mutira i izaziva značajne odgovore na širokom spektru domena od naučnih institucija, preko medija, do primene društvenih nauka i humanističkih disciplina u obrazovanju, politici i pravu. Scene na kojoj antropologija (ponovo) otkriva da je deo ukupne kulturne produkcije – disciplina koja jednovremeno i proizvodi znanje korišćeno u identitetskim, naučnim i kulturnim ratovima, i nudi razloge da teme i argumente korišćene u tim ratovima odbacimo kao "znanje".

"Savremena antropologija" je sintagma koja u ovom tekstu ima smisao isključivo u konjunkciji sa sintagmom "teorija etnografije". Iako se postmodernizam u društvenim naukama i humanističkim disciplinama, tradicionalno naviknutim na kulturno-istorijsku potragu za "izvornim oblicima" i postojanim opisima, obično dovodi u vezu sa pariskom intelektualnom scenom posle 1960-ih, i uz ogradu od pomisli da je antropologija originalni izum zasnivača etnoloških odn. kulturno-antropoloških katedri u SAD, nominalno posmatrano "postmodernisti" u kulturnoj antropologiji prvo su se pojavili na konceptualnoj transverzali Pariz-Teksas, i preciznije, na i u vezi sa Odeljenjem za antropologiju Univerziteta Rajz u Hjustonu. Na interdisciplinarnoj i javnoj sceni skoro da su postali sinonim za savremenu antropologiju, iako je jasno da disciplina ne postoji kao celina, da čak ni naučna društva koja povremeno pretenduju na globalno objedinjavanje discipline (IUAES i njen ICAES) ne uspevaju da pokriju ni sve pod-discipline, ni sve tematske celine kojima se antropolozi danas bave.

Ključni referentni okvir u kojem pišem predstavlja popularni narativ da se posle recepcije ideja iz najvažnijih dela i zbornika objavljenih tokom postmoderne krize etnografske reprezentacije, piše antropologija drugačija od antropologije pisane pre početka 1980-ih. I ne samo da se piše – istraživanja i projekti, objavljivanje i recepcija, nastajanje novih disciplina (studije kulture, studije nauke i tehnologije, studije komunikacije) i postojanje antropoloških katedri izvan tradicionalnih akademskih konteksta, sve su to indikatori postepene postmodernizacije akademije u čiju je savremenu istoriju WCTE značajno intervenisala jednovremeno bivajući njome generisana. Savremeni antropološki projekti i tekstovi informisani su postmodernim idejama u istoj meri, mada ne u istom smislu u kom su istraživanja i tekstovi svojevremeno bili informisani funkcionalnim, transakcionim, procesualnim, neo-marksističkim, strukturalno-semiološkim, kognitivnim ili interpretativnim konceptima, istraživanjima, modelima i tehnikama, pa ovako značajna i globalno relevantna naučna promena zahteva dalja istraživanja na preseku metodologije i politike znanja. Dok je, recimo, rasprava između strukturalnih i funkcionalnih antropologa vođena na planu debate o objašnjenju i analizi etnografskih činjenica, uticaj WCTE pre je očigledan na planu proizvodnje samih činjenica (posebno ekstenziju debate o tome "da li činjenice postoje" na debatu o tome "da li postoje kulture").

Kasnu dvadesetovekovnu krizu etnografske reprezentacije, realizma i autoriteta, uobličenu nizom teorijsko-metodoloških polemika između postmodernih antropologa i njihovih kritičara, tumačim i kao teorijski, metodološki, generacijski, politički, interesni, pa i kontinentalni sukob "realista" i "anti-realista", u nastojanju da savremenu krizu discipline repositioniram u širi kontekst filozofije društvenih nauka. Postmoderna kriza etnografske reprezentacije tekla je uporedo krizi etnografskog realizma, a kriza etnografskog realizma uporedo opštim polemikama o napuštanju, reformi i rehabilitaciji naučnog realizma u filozofiji nauke, istoriji nauke, studijama nauke, studijama nauke kao kulture, sociologiji nauke i sociologiji naučnog saznanja, odnosno u disciplinama koje problematizuju nauku koristeći se, između ostalog, tradicionalnim antropološkim konceptom etnografije, kao i tradicionalnim antropološkim konceptom kulture. Ovakav pristup inspirisan je značajnom korelacijom da su autori na koje se referira kao na postmoderne antropologe deklarativno epistemički anti-realisti skloni nasleđu kulturnog, lingvističkog, kognitivnog, mada ne i etičkog relativizma, dok su njihovi kritičari deklarativno skloniji tradicionalnijim realističkim i racionalističkim metodološkim modelima, koncepcijama nauke, teorijama istine i modelima naučne primene.

Kao ključni problem izdvajam neobrazloženo konfundiranje anti-realizma sa anti-pozitivizmom (za koje verujem da je generisano raspravama o maglovitom konceptu "objektivnosti"), kao i zavodljivu mada i iz same neo-realističke perspektive nelegitimnu redukciju metodološke razlike na metodološki pluralitet (koju pripisujem izmeštanju politički nekorektnog etičkog relativizma u akademskoj manjini dostupan metodološki domen). Analiza ovih pravilnosti može da pomogne razumevanju potrebe za novim, ali svesnim i programskim pragmatičkim opravdanjem koncepcije epistemičke povlašćenosti antropologije – discipline koja uz filozofiju i psihoanalizu performira višedecenijsko refleksivno preispitivanje sopstvenih metoda, teorija, institucija i društvene uloge na nivou normalne prakse.

Verujem da bi analiza ove zbrke mogla da bude interesantna ne samo antropološkim metodolozima i istoričarima antropologije, već i studentima na svim nivoima studija, kao i profesionalnim istoričarima, sociolozima, filozofima i drugim istraživačima, učesnicima, konzumentima polja nauke/kulture/obrazovanja. Da li je, kao i u slučaju "postmoderne antropologije", i ovde došlo do zabune u interdisciplinarnom transferu? Držim, ipak, da je dalja pragmatička upotreba sintagme "etnografski realizam" nužna, iako je WCTE zapravo kritikovala etnografski pozitivizam, koristeći "ortodoksni pogled na teorije" (Hesse 1980) i sliku nauke odavno napuštenu u meta-naučnim disciplinama, destruiravši kulturu kao tradicionalni antropološki "predmet", preorijentišući se ka "postkulturnoj antropologiji" (Milenković 2004) i ka "post-aplikativnom pogledu na metod" (Milenković 2006a).

Tokom dugotrajnog WCTE napada i odbrane "tradicionalnih," "fundamentalnih" ili samo uobičajenih teorijskih i metodoloških koncepcija antropologije, formirano je disciplinarno, interdisciplinarno, teorijsko, metodološko, institucionalno, tematsko i javno nasleđe u kojem pišem, objavljujem, predajem i živim, i sam ga dopisujući. To nasleđe generički označavam sintagmom "teorija etnografije posle postmodernizma". Ne treba ga diskvalifikovati, već opisati, kritički preispitati, iskristalisati i delimično preporučiti: nije mi cilj da pokažem da je nešto "već postojalo u antropologiji pre nego što su se pojavili takozvani postmodernisti". Cilj mi je da objasnim zašto su neke od ideja koje su zastupali bitne, kako su do njih došli, na šta su obratili pažnju a na šta nisu. Ako mi je dozvoljeno da ponudim receptivnu preporuku, ovo istraživanje je afirmativno-korektivno.

Postmoderna antropologija i, u njenim okvirima, postmoderna teorija etnografije, deo je Amerikane – procesa transformacije specifične severno-američke civilizacije u kojoj se obrazovanje, kultura i politika javno i strateški međusobno definišu, kritikuju i podržavaju makar dva veka. Posvećivanje nekoliko godina metodoloških istraživanja naizgled "isključivo američkim" temama moglo bi da deluje kao nepotrebno rasipanje retkih ljudskih resursa u srpskoj etnologiji. Ali američke studije trebalo bi da nam budu jedan od primarnih ciljeva iz više razloga: 1) američko društvo izvršilo je snažan uticaj na razvoj, reinterpretaciju ili retradicionalizaciju popularne kulture evropskih elita – te popularne kulture, bilo premoderne, bilo moderne, bilo postmoderne, danas su regulativni ideali evropskog obrazovanja; 2) američko društvo izvršilo je snažan uticaj na koncept politike, odnosa države i društva, koncept građanina i uloge kulture i identiteta u političkom životu – ti koncepti danas su heuristike evropskih društvenih nauka; 3) kulturno-kritički mejnstrim američke antropologije imao je epistemološke navike koje dele evropske etnologije, posebno slične onima cvijićevske srpske etnologije pre njene "antropologizacije" (Kovačević 2005). Na nivou formalnog modela, epistemološka "otvorenost" odn. naivnost osnovni je instrument postmoderne refleksivne nauke, pa predlažem da strateški preispitamo zašto bismo usvojili relativističke i konstruktivističke predloge o "dijalogu", "evokaciji" ili "refleksivnosti" nasuprot "opisu", "objašnjenju" ili "reprezentaciji".

Držim da istorija postmoderne antropologije ne može da se piše o "postmodernizmu uopšte" niti o "antropologiji uopšte". Iako smatram da debate objedinjene sintagmom "postmoderna antropologija" imaju trajan didaktičko-politički značaj, kao i da je s vremena na vreme ipak nužno performirati jedinstvo discipline, makar s pragmatičkim opravdanjem, istoričar postmoderne antropologije bi trebalo da se pridržava antičke preporuke "Ko objašnjava previše, ne objašnjava ništa". Istorija postmoderne antropologije via teorije etnografije ne može da bude ni tekst o terenskom radu i može da ima vrlo posredne veze sa pitanjima tipa "da li treba ili ne treba ići na teren?",

"kako izvoditi terenski rad", "kako pisati etnografije" ili "da li je terenski rad distinktivna, specifična, pa i definišuća razlika antropološke profesije?". Istorija postmoderne antropologije nužno je tekst iz istorije (nemoguće) metodologije (uglavnom američke) antropologije kao političke/socijalne teorije i kulturne kritike, u čijoj kasnoj dvadesetovekovnoj istoriji "etnografija" deklarativno prestaje da tvrdi sopstveni "empirijski" status dok služi upravo petrifikaciji kulturno-identitetskog fakticiteta.

Specifična redukcija antropologije na etnografiju, a antropološke metodologije na teoriju etnografije, ponovo kuca na vrata balkanskih etnologija, pa teorija etnografije ima i svoj specifično balkanski kontekst, u kojem teorijsko-metodološki različito pozicionirani autori (Povrzanović 1993, 2000; Milenković 2003a, 2003b; Bošković 2005a, 2005b; Naumović 1998, 1999, 2002, Prica 2001; Ivanović 2005; Kovačević 2005; Kovačević 2006a; Kovačević 2006b) raspravljaju o funkcijama i dometima postmodernizacije discipline. Debata o političkim implikacijama pisanja kulture/kulture pisanja postepeno se razvija, posebno u kontekstu problematizacije relativizma koji ovaj trend navodno podrazumeva, pa redukcija postaje sve manje "američka" a sve više i "naša". Uz to, transfer komunitarističke kritike liberalizma, posebno favorizovanjem multikulturnih politika u EU i u državama pod njenim direktnim uticajem, poput Srbije, kreira poslednjih godina kontekst u kojem antropolog-pojedinac postaje imunizovan na interdisciplinarnu sociologizaciju i kulturalizaciju epistemologije, u kontekstu u kojem mora da napravi izbor između nastojanja na kulturi kao specifičnoj različitosti discipline i kritici kulture kao politike identiteta. Na mapi teorije etnografije ova pitanja dobijaju sve veći značaj nezavisno od konteksta njene "specifično američke" i "specifično postmoderne" geneze i proliferacije, pa je teorija etnografije sve manje od interesa samo za američke studije i istoriju američke antropologije, a sve više od interesa za istraživanje globalnog značaja specifičnih kulturno-istorijskih uticaja kakve su američka nauka, politika, mediji i obrazovanje izvršili na naučne discipline i politiku izvan SAD, pa i u Srbiji.

Literatura

- Barfield, T. (ed.) (1997) *The Dictionary of Anthropology*, Oxford, Blackwell
- Barnard, Alan. (2000) *History and Theory in Anthropology*, Cambridge, Cambridge University Press
- Beck, Ulrich (2002) *The cosmopolitan society and its enemies*, *Theory, culture & society* 19, 17-44
- Behar, Ruth and Deborah A. Gordon (eds.) (1996) *Women Writing Culture*, Berkeley, University of California Press
- Bošković, Aleksandar (2002) *Socio-kulturna antropologija danas*, *Sociologija* XLIV(4), 29-342

Calhoun, Craig (ed.) (2002) *Dictionary of the Social Sciences*, New York, NY, Oxford University Press

Callinicos, Alex (1995) Postmodernism as normal science, *British journal of sociology* 46, 4, 734-9

Cashmore, Ellis (2004) *Encyclopedia of Race and Ethnic Studies*, London: New York, Routledge

Clifford, James (1981) On Ethnographic Surrealism, *Comparative Studies in Society and History* 23, 4, 539-564

Clifford, James and George Marcus, (eds.) (1986) *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*, Berkeley, University of California Press

Coombe, Rosemary J. (1991) Encountering the Postmodern: New Directions in Cultural Anthropology, *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 28, 2, 188-205

D'Andrade, Roy (2000) The Sad Story of Anthropology 1950-1999, *Cross-Cultural Research* 34, 3, 219-232

Dawson, L. L., and R. C. Prus (1993) Interactionist ethnography and postmodernist Discourse: Affinities and disjunctures in approaching human lived experience, in: Denzin, Norman (ed.) *Studies in symbolic interaction*, Greenwich, CT, JAI Press, 147-17

Denzin, Norman K. and Yvonna S. Lincoln (2000) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, London, New Delhi, Sage Publications Inc.

Ermarth, Elizabeth D. (1998) Postmodernism, in: Craig, E. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Philosophy*, London, Routledge. <http://www.rep.routledge.com/article/N044>

Featherstone, Michael (1988) In Pursuit of the Postmodern: An Introduction, *Theory, Culture and Society* 5, 2-3, 195-216

Geertz, Clifford (2002) An Inconstant Profession: The Anthropological Life in Interesting Times, *Annual Review of Anthropology* 31, 1-19

Gellner, Ernest (2000/1992) Postmodernizam, razum i religija, Zagreb, Jesenski i Turk

Giddens, Anthony (1987) *Social Theory and Modern Sociology*, Cambridge, Polity Press.

Godelier, Maurice (2000) Is Social Anthropology Still Worth the Trouble? A Response to some Echoes from America, *Ethnos* 65, 3, 301-316

Grimshaw, Anna, i Keith Hart. (1994) Anthropology and the crisis of the intellectuals, *Critique of Anthropology* 14 (3), 227-261

Habermas, Jurgen (1981) Modernity Versus PostModernity, *New German Critique* 22, 3-14

Hall, Lena (2005) *Dictionary of Multicultural Psychology*, Thousand Oaks, CA, Sage

Hannerz, Ulf (2002) Among the Foreign Correspondents: Reflections on Anthropological Styles and Audiences, *Ethnos* 67, 1, 57-74

Hastrup, Kirsten (1976) The Post-Structuralist Position of Social Anthropology, in: *The Yearbook of Symbolic Anthropology*, E. Schwimer (ed.), London, Hurst, 123-143

Hastrup, Kirsten (2005) Social anthropology, Towards a pragmatic enlightenment? *Social Anthropology* 13, 2, 133-149

Hesse, Mary (1980) *Revolutions & Reconstructions in the Philosophy of Science*, Bloomington, London, Indiana University Press

James, Allison, Jenny Hockey and Andrew Dawson (eds.) (1997) *After Writing Culture: Epistemology and Praxis in Contemporary Anthropology (ASA Monographs 34)*, New York, Routledge

- Kahn, Joel S. (2003) Anthropology as Cosmopolitan Practice? *Anthropological Theory* 3, 4, 403-415
- Kanaaneh, Moslih (1997) The "Anthropologicality" of Indigenous Anthropology, *Dialectical Anthropology* 22, 1, 1-21
- Kellner, Douglas (1988) Postmodernism as Social Theory: Some Challenges and Problems, *Theory, Culture and Society* 5, 2-3, 239-269
- Knauff, Bruce M. (1994) Pushing anthropology past the posts: critical notes on cultural anthropology and cultural studies as influenced by postmodernism and existentialism, *Critique of Anthropology* 14, 2, 117-52
- Ковачевић, Иван (2005) Из етнологије у антропологију (српска етнологија у последње три деценије 1975-2005.) у: Етнологија и антропологија: стање и перспективе, Зборник ЕИ САНУ 21, Београд, САНУ, 11-18
- Ковачевић, Иван. (2006а) Индивидуална антропологија или антрополог као лични гуслар, Етноантрополошки проблеми, н.с. 1,1, 17-33
- Kovačević, Ivan (2006b) Tradicija modernog: Prilozi istoriji savremene antropologije, *Etnološka biblioteka*, knj. 20, Beograd, Srpski genealoški centar
- Kuper, Adam (1994) Culture, Identity and the Project of a Cosmopolitan Anthropology, *Man* 29, 3, 537-54
- Kuper, Adam (1999) *Culture: The Anthropologists Account*, Cambridge, MA, Harvard University Press
- Lash, Scott (1990) *Sociology of Postmodernism*, London, New York, Routledge
- Latour, Bruno (2005) Nikada nismo bili moderni: Ogljed iz simetrične antropologije, Zagreb, Arkzin
- Lemaire, Ton (1991) Anthropological Doubt, u: Nencel and Pels (eds.) (1991), 25-43
- Lewis, Herbert (1998) The Misrepresentation of Anthropology and Its Consequences, *American Anthropologist* 100, 3, 716-731
- Marcus, George E. (2002) Beyond Malinowski and after Writing Culture: On the future of cultural anthropology and the predicament of ethnography, *Australian Journal of Anthropology* 13, 2, 191-199
- Marcus, George, E. and Dick Cushman. 1982 *Ethnographies as Texts*. *Annual Review of Anthropology* 11: 25-69
- Marcus, George, E. and Michael Fischer (1986) *Anthropology as Cultural Critique: An Experimental Moment in the Human Sciences*, Chicago, University of Chicago Press.
- Mascia-Lees, Frances E., Patricia Sharpe, and Colleen Ballerín Cohen (1989) The Postmodernist turn in anthropology: Cautions from a feminist perspective, *Signs* 15, 1, 7-33
- McHale, Brian (1996) *Postmodernist Fiction*, London, Routledge
- MekHejl, Brajan (1989) Postmodernistička proza 1, *Delo* 35, 4-5, 275-294
- MekHejl, Brajan (1989) Postmodernistička proza 2, *Delo* 35, 6, 141-168
- Milenković, Miloš (2006a) Teorija etnografije u savremenoj antropologiji, *Doktorska disertacija*, Biblioteka Odeljenja za etnologiju i antropologiju, Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Milenković, Miloš (2006b) "Idealni etnograf", *Glasnik Etnografskog instituta SANU* LIV, 161-171
- Milenković, Miloš (2003) Problem etnografski stvarnog: Polemika o Samoi u krizi etnografskog realizma, Beograd, Srpski genealoški centar, Etnološka biblioteka, knj. 12

Milenković, Miloš (2004) Postkulturalna antropologija i multikulturne politike, u: Kovač, Senka (ur.) Problemi kulturnog identiteta stanovništva savremene Srbije, Zbornik radova, Beograd, Filozofski fakultet, 61-74

Milenković, Miloš (2006) Šta je (bila) antropološka refleksivnost? Metodološka formalizacija, Etnoantropološki problemi 1.2 (n.s) : 163-192

Moore, Henrietta L. (ed.) (1999) *Anthropological Theory Today*, Oxford, Blackwell

Nencel, Lorraine, and Peter Pels, (eds.) (1991) *Constructing Knowledge: Authority and Critique in Social Science*, London, Sage Publications

Ortner, Sherry B. (2002) *The Death and Rebirth of Anthropology*, *Ethnos* 67, 1, 7-8

Pelto, Pertti and Gretel Pelto (1978) *Anthropological Research: The Structure of Inquiry*, Cambridge, Cambridge University Press

Pina-Cabral, Joao de (2000) *The Ethnographic Present Revisited*, *Social Anthropology* 8, 3, 341-348

Rabinow, Paul (1986) *Representations Are Social Facts: Modernity and Postmodernity in Anthropology*, u: Clifford and Marcus (eds.) 1986, 234-261

Rapport, Nigel and Joanna Overing (2000) *Social and Cultural Anthropology: The Key Concepts*, London, Routledge

Rosenau, P. (1992) *Postmodernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions*, Princeton, Princeton University Press

Rudolph, Joseph R, Jr. (2003) *Encyclopedia of Modern Ethnic Conflicts*, Westport Conn, Greenwood Press

Schneider, Mark 1987 *Culture-as-text in the work of Clifford Geertz. Theory and Society*, 16, 6: 809- 839

Seidman, Steven and David G. Wagner, (eds.) (1992) *Postmodernism and Social Theory: The Debate over General Theory*, Cambridge, MA, Blackwell

Seidman, Steven (ed.) (1997) *The Postmodern Turn: New Perspectives on Social Theory*, Cambridge, Cambridge University Press

Smart, Barry (1990) *Modernity, postmodernity and the present*, u: Turner, Bryam S. (ed.) *Theories of modernity and postmodernity*, London, Sage, 14-30

Smelser, Neil and Paul Baltes (eds.) (2001) *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, Amsterdam, Elsevier

Spencer, Jonathan (1989) *Anthropology as a Kind of Writing*, *Man* 24,1, 145-164

Spiro, Melford E. (1986) *Cultural relativism and the Future of Anthropology*, *Cultural Anthropology* 1, 3, 259-286

Stocking, George (ed.) (1992) *The Ethnographer's Magic and Other Essays in the History of Anthropology*, Madison, University of Wisconsin Press

Tyler, Stephen 1986 *Post-Modern Ethnography: From Document of the Occult to Occult Document*, u Clifford and Marcus eds. 1986, 122-140

Tyler, Stephen (ed.) (1969) *Concepts and Assumptions in Contemporary Anthropology*, (Southern Anthropological Society Proceedings, No. 3), Athens, University of Georgia Press Vol. 61, No. 5, part 2, MEMOIR No. 89, Menasha, American Anthropological Association

Miloš Milenković

THE POSTMODERN THEORY OF ETHNOGRAPHY: A *PRELUDE FOR THE HISTORY OF POSTMODERN ANTHROPOLOGY*

In the context of evaluative questioning of theoretical and methodological range of 20th – century anthropology, this study aims to formalize the aspects of postmodern anthropology that have lasting methodological significance. With this aim, the author reduces the general disciplinary debate on the status and relevance of postmodern anthropology, that was relived at the beginning of the Millennium, to the questions on the range of postmodern theory of ethnography. The fundamental contexts of its genesis and implications for contemporary research, both disciplinary and interdisciplinary, are analyzed.